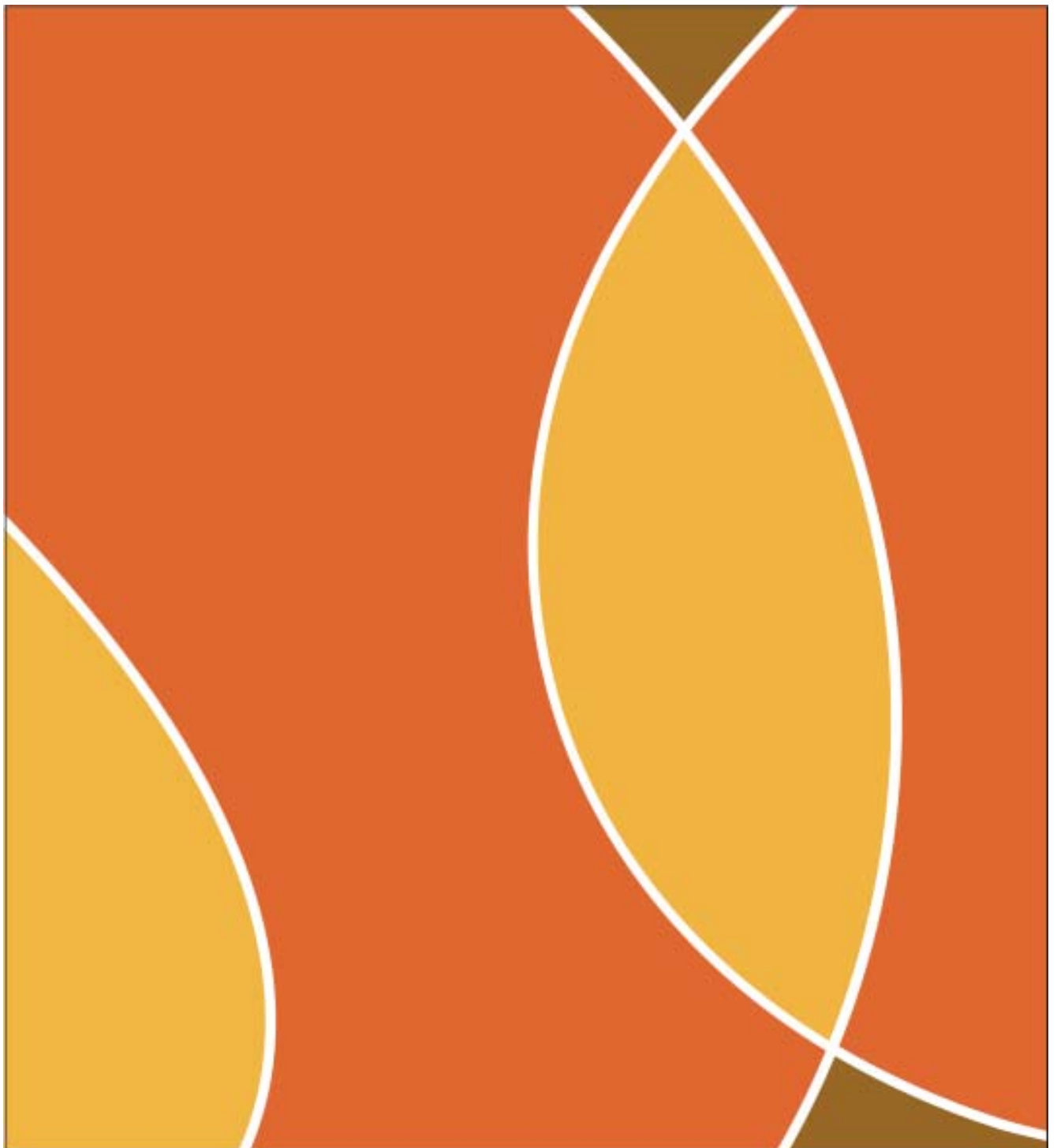

Individuella program i gymnasieskolan

Slasktratt eller framgångssaga?

Lägesrapport 2010-01-21

Sveriges Kommuner och Landsting

118 82 Stockholm. • *Besök* Hornsgatan 20
Tfn 08-452 70 00. • *Fax* 08-452 70 50 • info@skl.se • www.skl.se

Upplysningar om rapportens innehåll lämnas av:

Sveriges Kommuner och Landsting
Avdelningen för lärande och arbetsmarknad

Författare: Mats Söderberg, Sveriges Kommuner och Landsting samt
Lars Blomgren, Norrköpings kommun. Foto: Annica Söderberg.

Förbundets trycksaker beställs på
www.skl.se/publikationer • *tfn* 020-31 32 30 • *fax* 020-31 32 40

ISBN: 978-91-7164-503-6

© Sveriges Kommuner och Landsting 2010

***Burj Khalifa, Dubai, Förenade Arabemiraten, världens högsta byggnad.
828 meter, 190 våningar, invigd januari 2010. "Du kan nå hur högt som helst".***

Innehåll

Innehåll.....	5
Förord.....	7
1. Sammanfattning	9
2. Hur yttrar sig skolproblem?	12
3. Utvecklingen av IV-verksamheten från 1990-talet.....	14
4. Individuella programmens uppgift i det nationella utbildningssystemet.....	17
5. Ökar antalet elever på individuella program?.....	20
6. Utveckling av målen på lokal nivå	22
7. Förberedelser och upplägg av ett individuellt program	23
8. Lokal utformning av verksamheten	24
9. Dokumentation	25
10. Kartläggning och matchning.....	26
11. Gymnasieutbildning för döva, hörselskadade och gravt språkstörda elever samt dövblinda.....	27
12. Gymnasieutbildning för gravt rörelsehindrade elever.....	28
13. Samverkan med det omgivande samhället	29
14. Samverkan med vuxenutbildningen och folkbildningen	31
15. Hemkommunens ansvar vid utbildningssamverkan	32
16. Avbrott från nationella program.....	33
17. Internationella perspektiv	35
18. Skolverkets redovisning av verksamhet med individuella program år 2002..	36
19. Läget idag jämfört med vid Skolverkets rapport 2002.....	38
20. Skolverkets kartläggning 2007	40
21. Konstaterade brister med den nationella regleringen.....	41
22. Fortsatt utveckling	42
23. Avslutning.....	44
Bilaga	45

Förord

En framträdande fråga på dagordningen för det europeiska utbildningssamarbetet är att arbeta med de ungdomar som på grund av brister i utbildningen, till följd av personliga, sociala, kulturella och ekonomiska omständigheter, behöver särskilt stöd för att kunna utnyttja sin fulla utbildningspotential. Uppgiften är att utveckla framgångsrika sätt att arbeta med dessa ungdomar.¹

Utifrån ett nationellt ramverk har mycket av den utvecklingen skett ute i verksamheten, inte genom "top-down" styrning. Detta utvecklingsförfarande "underifrån" är ett tillvägagångssätt som stämmer väl med hur Europeiska Unionen tänker sig arbetet med utbildningsfrågorna.

En så pass komplex verksamhet med skilda geografiska och verksamhetsmässiga förutsättningar som här avses låter sig i än mindre grad än annan skolverksamhet topp- eller detaljstyras, allra minst under en etablerings och utvecklingsfas. Det motsäger inte att aspekter som elevernas lika rättigheter, tillgång och likvärdighet diskuteras. Sveriges Kommuner och Landsting har i detta PM som en grund för fortsatta överväganden bl.a. vad gäller nationell styrning och behov av insatser på nationell nivå samt som grund för det gemensamma arbetet inom EU sökt ge en bild av hur verksamheten under senare år utvecklats.

För Sveriges vidkommande har erfarenheter utvecklats inom gymnasieskolans individuella program från 1991 och framåt. Verksamheten för de ungdomar som lämnar grundskolan utan att ha nått målen är idag en av de viktigaste frågorna att diskutera vad gäller gymnasieskolans framtida utformning inom ramen "en skola för alla".

Förbundet har bjudit in ett antal kommuner, genomfört seminarier och besök samt gjort djupare nedslag med intervjuer av verksamhetsansvariga tjänstemän i ett antal kommuner. Vilka de är framgår av den följande redovisningen. Det har bidragit till att ge en bild av verksamheten som den ser ut idag, vilka de viktiga frågeställningarna idag är och vägen framåt. Vi har också relaterat till ett antal andra rapporter. Hänvisningar till dokument och intervjuer finns löpande redovisade i texten.

Sveriges Kommuner och Landsting vill med denna rapport ge en bild av hur verksamheten utvecklats och visa på några viktiga frågeställningar som en grund för fortsatta överväganden - både inom Sverige och i Europeiska Unionen som helhet. Detta som en grund för att få fram: ***Vilka är egentligen kärnfrågorna för detta verksamhetsfält?***

Tack till: Pia Blix Grahn, Sydkånska gymnasieförbundet, Mats Ekholm, Karlstads Universitet, Åza Hortell och Brita Mattsson, Umeå kommun, Laina Kämpe SKL, samt Ola Lagerström, Sollentuna kommun för värdefulla synpunkter.

¹ Europaparlamentets och rådets rekommendation om nyckelkompetenser för livslångt lärande (KOM(2005)548 – 2005/0221(COD))

Rapporten har utarbetats av Mats Söderberg, Sveriges Kommuner och Landsting och Lars Blomgren, Norrköpings kommun.

Stockholm den 21 januari 2010

Per-Arne Andersson
Direktör/Avdelningschef
Avdelningen för lärande och arbetsmarknad
Sveriges Kommuner och Landsting

1. Sammanfattning

En viktig utbildningspolitisk fråga både i Sverige och på dagordningen för samarbetet inom hela EU är att **utveckla framgångsrika sätt att arbeta med ungdomar som behöver särskilt stöd för att nå målen**. För Sveriges vidkommande har mycket av sådana erfarenheter utvecklats inom gymnasieskolans individuella program. Utifrån ett nationellt ramverk - att möta elevers olika utgångslägen och behov samt med ambitionen att nå så långt som möjligt - har verksamheten utvecklats och fått sin form i det lokala genomförandeansvaret i kommunerna.

Sveriges Kommuner och Landsting har i denna rapport som en grund för fortsatta överväganden bl.a. på nationell nivå samt som grund för det gemensamma arbetet inom EU sökt ge en bild av hur verksamheten under framför allt senare år utvecklats. Underlaget har vi fått fram genom seminarier och sammankomster, besök och intervjuer. Ambitionen är att rapporten skall bidra till att lyfta kärnfrågorna inom detta verksamhetsfält.

Vilka är då de viktigaste slutsatserna?

Studien visar att **förhållningssätten** från lärare, övrig skolpersonal och inte minst eleverna själva är en central del. Det handlar om bemötande, trygghet, klassrumstillhörighet, nya arbetsformer, elevnärvaro. Ytterligare nyckelfaktorer är **ledarskapet** och ett noga genomtänkt behovsstyrt pedagogiskt upplägg och verksamhetsutformning. **Mentorsfunktioner, pedagogiska funktioner och verksamhet med ungdomskonsulenter** har byggts upp. De senare svarar för annan verksamhet än den rent skolmässiga. Praktik och vägledningsinsatser var de viktiga insatserna på 70- och 80 talet. Idag handlar det mer om att ge elever djupare ämnesförståelse i upplägg som bättre passar den enskilde. **Dokumentationen** spelar idag en allt större roll. Mer omfattande **samverkan** har utvecklats inom den egna skolan och med andra funktioner i samhället samt även genom samarbete med folkhögskolor och komvux.

Ökningen av elevantalet på IV har under det senaste decenniet varit betydande, från 15 000 år 1998 till 22 800 år 2008 i åk 1. Vissa har tagit det som intäkt för ett hela ungdomsskolans misslyckande. Eftersom elevantalet i gymnasieskolan åk 1 i sin helhet under samma period ökat från 115 000 till drygt 150 000 elever utgör IV eleverna idag faktiskt inte en större andel än för tio år sedan.

Cirka 20 % av IV-eleverna når fullständig gymnasiekompetens, bra eller dåligt? Både offentliga utredningar och företrädare för verksamheten lokalt vittnar om att den målsättning som *dagens* lagstiftning ger uttryck för - vilken påtagligt synes präglade debatten på nationell nivå om IV - är alltför snäv i förhållande till ett uppdrag med stor komplexitet.

Det finns exempel på kvalitativa, **lokalt utformade** målsättningar för verksamheten, vilka ligger till grund för elevernas bedömningar. Det vill säga att jag som elev:

- utvecklas som individ
- erbjuds utbildning utifrån mina förutsättningar och behov
- får en ökad medvetenhet om mina egna resurser
- stärks i mitt självförtroende

Den **individuella utvecklingsplanen** spelar en nyckelroll vid uppläggningsplaneringen av individuella program med en hög grad av delaktighet från eleven själv. Den utgör också den rimliga utgångspunkten för uppföljning. Vägledningssamtalen är en viktig framgångsfaktor – liksom att jag som elev är sedd och behandlad som en betydelsefull person.

Som förberedelse för en lyckad uppläggning behövs ett bra **överlämnande** från de tidigare studierna inom grundskolan vilket hjälper gymnasieskolan att förbereda genomförandet av programmet.

Flera kommuner lägger stor vikt vid kartläggning av elevernas **sociala situation** och sociala nätverk. Utvecklade mentorsroller har blivit vanliga i många av de kommuner som besökts. Vissa kommuner använder vuxna med varierande yrkesfunktioner som mentorer, andra enbart lärare. En viktig framgångsfaktor är att den vuxne har ett genuint människointresse och ”brinner” för sin uppgift. En vuxen som är engagerande, tålmodig och trovärdig är den som får behörighet och auktorisation för lärarrollen ur elevens perspektiv.

Samverkan med ”världen utanför skolan” är ytterligare en hörnsten; det lokala näringslivet, kommunala förvaltningar, samt frivilligorganisationer och föreningar (”det civila samhället”). Ibland använder man sig av kontrakt, elev – målsman – arbetsgivare – skola. I något fall ”beställer” arbetsgivaren ämnen/kurser, fungerar detta övergående verksamheten i en anställning. Samverkan finns också med vuxenutbildningen. Några framhåller behovet av ett 16-24 års perspektiv, i stället som idag ett 16-20 års.

Vid samverkan med olika *externa aktörer*, däribland friskolor, blir det särskilt viktigt att klargöra vad som ingår i hemkommunens ansvar och vad som åvilar en extern aktör, i fråga om upprättande av utvecklingsplan, vägledning, diagnos- och utredningsarbete, kontakt med sociala myndigheter etc.

I gymnasieutbildningar för **döva, hörselskadade och gravt språkstörda** återfinns en stor del av eleverna på individuella program. I utbildningar för **gravt rörelsehindrade elever** varierar andelen IV-elever betydligt beroende på huvudman/utbildningsort.

Internationellt arbetar man på olika sätt med de obehöriga eleverna och ”ungdomarna utanför”. I Sydeuropa fäster man stor vikt vid den sociala utvecklingen medan de nordiska länderna varit mer inriktade på de mer skolmässiga aspekterna.

Vilka är de viktigaste **tendenserna** under senaste åren, från år 2002 och framåt?

Elever med inlärningssvårigheter, elever med diagnoser och psykosociala problembilder har blivit förhållandevis fler. Det medför en förskjutning från ett mer renodlat utbildningsuppdrag mot en mer ”utredande och behandlande” funktion samt utvecklad samverkan med BUP, vuxenpsykiatri och socialtjänsten. Somliga i den gruppen behöver utredas för att få hjälp med möjlig dyslexi, dyskalkyli eller andra inlärningssvårigheter. Skolorna har behövt utveckla sina pedagogiska och psykologiska utredningsmöjligheter. En ny grupp är ”hemmasittarna”, där målet för insatserna till att börja med blir att få eleverna våga/vilja komma till skolan.

För fortsatt utveckling av verksamheten och arbete för ökad likvärdighet har nätverksforum för erfarenhets- och idéutbyte, kontinuitet, aktuell forskning och annan kunskapsutveckling etablerats. Staten har bl.a. bidragit med processledarutbildning för detta. I fortsättningen kan sådana fora spela en viktig roll i samband med aviserade förändringar av verksamheten. Av samma skäl blir det angeläget att stödja och delta i internationella nätverk.

2. Hur yttrar sig skolproblem?

I en undersökning gjord av **Malmö** stad 2008² visar det sig att flertalet obehöriga elever kommer från svaga socioekonomiska förhållanden. Majoriteten av eleverna har föräldrar med rötter och uppväxt i ett annat land. Eleverna som grupp betraktat växer upp i områden med hög andel ekonomiskt utsatta.

Omkring en fjärdedel av föräldrarna har svårt att hjälpa sina barn med läxor, en femtedel av föräldrarna har en negativ inställning till skolans personal, många gånger utifrån negativa erfarenheter från sin egen skolgång. Föräldrar till elever födda utomlands intresserar sig i högre grad för sina barns skolarbete och skolgång än övriga.

Språkproblem

Elever här som är födda i annat land nämner svårigheter med ett abstrakt skolspråk, tillsammans med stress, trötthet och otrygghet. Det är ansträngande och koncentrationskrävande att förstå ett nytt språk. Extra stöd och stöd med läsläsning har av skolorna schablonmässigt förlagts till eftermiddagen, ofta efter skoldagens slut. Vid den tiden på dagen är det många av eleverna som har svårt att koncentrera sig för dessa former av lärande.

Skolk

Fjorton procent av eleverna uppgav att de hade skolkat varje dag från skolan. Anledningarna varierade. Skolk leder ofta in i en negativ spiral. Det skolan ibland kan uppfattas som skolk kan elever uppfatta att de inte mått bra och varit sjuka. Skolk ”smittar”, dvs. drar med sig andra elever.

Skoltrötthet

Nästan hälften (40%) uppgav att de alltid var skoltrötta, därtill 30% som uppgav att de ofta var skoltrötta. Skoltrötthet kan uppfattas som överkrav, när uppgifterna blir för svåra. Det upplevs som om skolan inte kan göra sitt innehåll intressant. Ett tema som återkommer är vikten av att lärarna bryr sig om eleverna.

Mobbning

Elever som upplever sig bli mobbade eller trakasserade av andra påverkar skolarbetet negativt. När skolan inte ingriper utvecklar eleverna olika strategier för att undgå, göra sig osynliga, skolka eller att slå tillbaka. 13 procent uppgav att de blivit mobbade eller trakasserade varje dag.

² Ungdomars upplevelser av grundskolan i Malmö – röster från elever på IV-program. Margareta Cederberg och Ingegerd Ericsson. På uppdrag av Utbildningsförvaltningen i Malmö, 2009.

Dyslexiproblem

Av de obehöriga eleverna har 15 procent efter utredning fått reda på att de har läs- och skrivproblem, 27 procent av gruppen upplevde sig ha sådana svårigheter.

Sjukdom och sociala problem

Cirka en tredjedel av eleverna anser att de skulle ha fått högre betyg om de varit friska. Elever som kommit till Sverige i skolåldern beskriver att de besväras av huvudvärk, trötthet och stress.

Stödinsatser

Gruppen obehöriga elever har i påtagligt liten utsträckning haft extra skolstöd tidigare i skolan. 57 procent uppger att de inte alls haft något extra skolstöd. Endast fem procent av eleverna har haft extra stöd i årskurs 1 – 3, tio procent under årskurs 4-6. Totalt har således 43 procent av de obehöriga eleverna haft extra stöd någon gång.

*Den studie som här ovan har relaterats riktar således uteslutande in sig på gruppen obehöriga till gymnasieskolan. I en fortsatt analys vore det av intresse att jämföra en sådan grupp elever med den grupp elever som **uppnått** behörighetskraven.*

3. Utvecklingen av IV-verksamheten från 1990-talet

Ser man tillbaka till tiden för det kommunala uppföljningsansvarets start och utveckling under 1970- och 80-talen och jämför med dagens individuella program är skillnaderna stora vad gäller uppläggning och innehåll. En annan avgörande olikhet är hur det omgivande samhället och arbetsmarknaden ser ut och fungerar nu jämfört med då.

Många ungdomars önskan om att snabbt få ett arbete och egen försörjning kan vara densamma idag som vid den tiden. Men dagens arbetsmarknad ställer betydligt större krav på förkunskaper. De okvalificerade jobben finns numera inte alls på samma sätt tillika att företagsstrukturen är en annan. Företagens verksamhet är mer slimmad och segmenterad. Bruket och fabriken på orten tog ofta hand om de ungdomar som inte fullföljde skolan med erbjudande om sysselsättning och utvecklingsmöjligheter. En sådan verksamhet finns i flertalet fall inte längre kvar. De jobb som idag erbjuds en 16-17-åring vilken inte lyckats så väl i skolan är sällan beständiga. De ungdomar som får sådana jobb visar sig ha svårigheter i att hålla sig kvar på arbetsmarknaden. Detta är tendenser som varit tydliga i flera decennier. De s.k. ungdomsplatserna på 1970- och 80-talen handlade ofta om praktik och vägledning, ibland med vissa utbildningsinslag. Dagens individuella program innebär i hög utsträckning heltidsverksamhet med varierande uppläggning efter elevernas olika förutsättningar och behov, anpassade former av lärande samt inslag av en mer strukturerad arbetsplatsförläggning.

Den nationella strategin för verksamheten har idag mer en inriktning på utbildning i varierande pedagogiska former och kompetenshöjning för en grupp elever som ofta efterfrågar annat än teoretiska utbildningsupplägg. Detta har medfört att just stimulans och motivationsarbete till studier får stor betydelse.

Vilka förändringar har då skett från 1990-talet fram till idag? Här är några synpunkter som kommit fram i en hearing med 12 kommuner³

- I verksamheten har man arbetat mycket med bemötande, trygghet och klassrumstillhörighet, nya arbetsformer, förbättrad närvaro.
- Förändring från mycket upplägg kring praktik, till mer teoretisk förståelse i upplägg som passar den enskilde.
- Studierna är mer omfattande räknat i timmar per vecka.
- Helt andra krav ställs i dag på dokumentation.
- Numera anställs enbart utbildad skolpersonal och verksamheten täcker fler ämnen.
- Mentorsfunktioner, pedagogiska funktioner och verksamhet med ungdomskonsulenter har byggts upp, de senare svarar för annan verksamhet än den rent skolmässiga.

³ SKL hearing 2007-10-31, se bilaga.

- Mer omfattande samverkan har utvecklats med andra funktioner i samhället.
- Socialtjänsten tar ett större ansvar
- Vissa kommuner har oförändrat elevantal på IV, andra en betydande ökning.
- Bra resultat finns genom samarbete med folkhögskolor och komvux.
- Mer positiv syn på IV-verksamheten från föräldrar, verksamheten har fått bättre renommé.
- En av de små kommunerna har lagt upp verksamheten genom att erbjuder ett flexibelt program vilket ändras varje år.

Men det finns också exempel där utvecklingen inte redovisas i lika positiva ordalag: ”Kommunen har tappat helhetssynen på arbetet, samarbetet med fältarbetare och polis har försvunnit”, är bedömningen från en av kommunerna.

Vilka olika slags elever finns det på IV-programmen? Så här beskriver några t. ex. **Järfälla kommun** målgrupperna:

1. Väntare:

Elever som har en bestämt mål och inriktning på sin framtida yrkeskarriär, men inte kommit på den sökta utbildningen, ex hårfrisör, (i dagsläget också byggelever, fordons-elever). Väljer IV där det är möjligt för att komplettera och öka sin kompetensnivå.

2. Avhoppare:

Gymnasiebehöriga elever som har kommit in på ett andra – tredjehandsval, eller ett studieförberedande program med ca 30-50 poäng i inträdeskrav. Klarar många gånger inte tempot. Saknar ofta tillräcklig grund i ämnen som fysik, kemi, religion, samhällskunskap för att klara kurser inom naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammen.

3. Elever med behov av långsam inlärningstakt:

Elever med långsam inlärningstakt och eventuellt svårigheter som kan vara diagnostiserade. De har oftast målet att komma in i arbetslivet och där få utvecklas, har ytterst små möjligheter att genomföra ett nationellt program. Denna elevkategori återfinns många gånger i små undervisningsgrupper inom IV.

4. Obehöriga elever från åk 9, med goda förutsättningar att klara nationella program.

Elever som inte har lyckats helt och hållet i grundskolan, men nästan. Saknar godkänt i ett eller flera behörighetsämnen. Nödvändigt med olika individuella planer för varje enskild elev, kan resultera i en ettårsplanering eller flerårsalternativ.

5. Elever med diagnoser - psykosociala problembilder:

Inom denna kategori har vi elever med Asperger, ADHD, Tourettes syndrom och flera andra diagnoser. Inom området psykosociala problembilder kan finnas ätstörningar, dålig eller ingen självkänsla och självbild, självdestruktiva beteenden, skolfobier, m.m.

6. Nyanlända:

Elever som är nyanlända till Sverige och saknar svensk grundskola. Det finns en stor spännvidd inom gruppen eftersom deras tidigare skolbakgrund kan variera stort, från att helt saknas till fullföljt gymnasium i annat land.

Inom gruppen finns motiverade elever som hoppas kunna gå nationellt program. Många elever är asylsökande och osäkra på att få stanna i Sverige, de mår därför dåligt. Det finns också en stress att hinna klara att läsa in grundskolans ämnen så de kan hinna komma in på nationellt program före andra halvåret det år de fyller 20.

Ett intryck är att de två senare kategorierna eleverna (punkt 5-6) tenderar att öka, *se nedan avsnitt 19*.

4. Individuella programmens uppgift i det nationella utbildningssystemet

Gymnasieskolans individuella program tillkom 1992. Eftersom gymnasieskolan därmed avsågs bli ”en skolform för alla ungdomar” (ett inkluderande synsätt) skulle den hädanefter också innefatta en rätt till sådan utbildning för dem som inte sökt eller tagits in på något nationellt program och för dem som avbrutit sin utbildning.

I propositionen ”*Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85 ss 64, 89)*” förutsattes **en stor variationsbredd** i individuella program för att passa olika elever. Den kunde innehålla individuella lösningar eller färdiga kurspaket, man skulle kunna ordna delar inom den kommunala vuxenutbildning eller på uppdrag från huvudmannen till folkhögskola om så var lämpligt.⁴

De **kärnämnen** som har gällt för alla studievägar i gymnasieskolan - skulle, oavsett vald studieinriktning, *så långt som möjligt* även förekomma i individuella program. Detta skulle finnas tillsammans med preparandkurser samt delar av reguljära utbildningar. För vissa elever kunde verksamheten – under en längre eller kortare tid - enbart kunna utgöras av arbete på ungdomsplatser och vägledande åtgärder, detta utifrån elevens individuella utgångsläge, behov och förutsättningar. Ett viktigt påpekande var att verksamheten inte fick läggas upp ad hoc mässigt - från tid till annan. Det gällde att följa en på förhand uppgjord **individuell plan**. Denna plan skulle vara en stomme i verksamheten. Det var just skälet till att kraven på en sådan plan skulle tas in i skollagen.

Det nya med individuella program var att de som tillhörde målgruppen i stor utsträckning som var möjligt och lämpligt - och som så önskade - skulle få del av skolans verksamhet. Skillnaden i synsätt från början av 1990-talet jämfört med tidigare - var i stället att lyfta in den grupp elever som hittills enbart hade hänvisats till olika stödinsatser och åtgärder *utanför skolans ram*.

Skola - arbete utredningen skrev 1989: ”*Behovet av en gymnasieutbildning för alla ungdomar framgår mycket klart. Risker är stora att vi i annat fall får en grupp ungdomar som senare, under hela sitt yrkesverksamma liv, ständigt kommer att vara dem som först slås ut på arbetsmarknaden vid konjunktur- och strukturförändringar.*”⁵

Förväntningar år 1991: Det fanns inte några uttalade förväntningar år 1991 att alla elever i individuella program därmed skulle uppnå full gymnasiebehörighet motsvarande elever vid nationella program, enbart att en elev *inom ramen* för skolans verksamhet skulle nå så långt som det var möjligt. I den lagtext som fanns redovisad i proposition

⁴ Prop 1990/91:85 s 90. SKL Cirkulär 2005:74.

Någon reglering avseende gymnasiestudier vid folkhögskola för elever under 18 år och kostnadsansvaret för detta utifrån skrivningarna i prop 1990/91:185 har dock aldrig blivit införda i Skollagen. Det rättsliga läget har därför förblivit oklart.

⁵ SOU 1989:113. Ungdomars kompetens. Vägar in i framtidens kunskapssamhälle. Sid. 69 ff.

1990/91:85 angavs syftet ”...att stimulera eleven att senare gå över till utbildning på ett nationellt program.” 2006 gavs alla IV-elever rätt till en verksamhet som motsvarar heltid.⁶

Förväntningarna skärps år 2000: Regeringen föreslog i proposition 1998/99:110 ”Vissa skolfrågor m.m.” att det individuella programmets huvudsyfte skall förtydligas, nämligen att förbereda eleverna för att övergå till ett nationellt eller specialutformat program. Fr.o.m. 1 juli 2000 gäller följande enligt Skollagen 5 kap. 4b§⁷: *Ett individuellt program skall först och främst förbereda elever för studier på ett nationellt program eller ett specialutformat program.*

Detta kan vare en bidragande orsak att målsättningen för verksamheten idag uppfattas som för snäv. **Gymnasieutredningen framhöll 2008**⁸: ”Det övergripande uppdraget IV har är att förbereda eleven för övergång till ett nationellt program. Det är – enligt min uppfattning – en för snäv definition av uppdraget som rymmer stor komplexitet”.

En annan närliggande orsak till att IV-verksamheten i vissa inslag av den nationella debatten fått kritik kan vara att Individuella program ofta bl. a i statistik felaktigt redovisas som **det** individuella programmet, som om det vore fråga om **ett enda program** vid sidan av de nationella programmen. Inte sällan har uppgifter om IV i den nationella utbildningsstatistiken hamnat som en stapel tillsammans med nationella program. Då ger det alltså **dels** sken av en gemensam lösning för alla obehöriga - i stället för - som tanken varit - individuella upplägg för var och en av eleverna **dels** en föreställning om av att verksamheten utgör ett ”misslyckat” *alternativ* till de nationella programmen i stället för en *förberedelse* för fortsatt lärande efter grundskolan.

Programinriktad IV införs: I Skollagen infördes 2000 möjligheter till Programinriktade individuella program för en grupp elever, för sådana elever som ligger så nära att bli behöriga, att de bedöms redan från början kunna följa ett program. Gymnasieförordningens lydelse ändrades så att det blev möjligt att sätta betyg på grundskoleämnena i gymnasieskolan:

*En elev som genom studier på ett individuellt program fått betyg i ett ämne i grundskolan har rätt att få ett nytt slutbetyg från grundskolan. Rektorn i gymnasieskolan skall utfärda det nya slutbetyget.*⁹

Även om möjligheten till PRIV visat sig viktig har det inte regelmässigt blivit en huvudfåra. Detta har visat sig vara en möjlighet endast för en mindre del av målgruppen, som i sin helhet består av en mycket heterogen grupp ungdomar. Vi kan konstatera att målgruppen blivit större och mer omfattande. Den omfattar idag exempelvis elever med behandlingsinsatser inom socialt område, elever med psykosocial ohälsa samt elever inom kriminalvården. Andra kategorier är elever med funktionshinder och elever som ligger i gränslandet för att gå i särskolan

⁶ Prop. 2003/04:140 s. 52

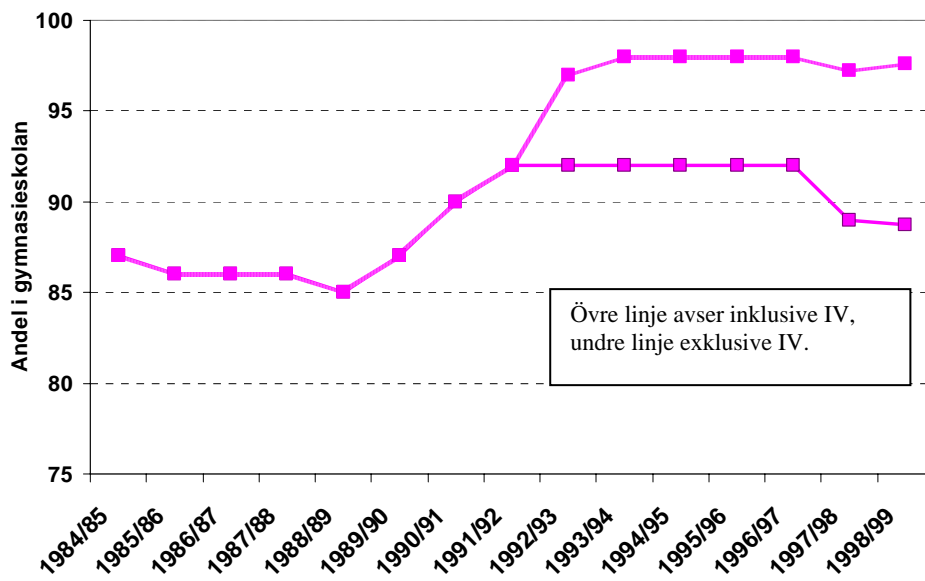
⁷ Skollagen 5 kap. 4b§ (SFS1999:887)

⁸ SOU 2008:27 Framtidsvägen, s 569.

⁹ Gymnasieförordningen 7 kap. 8§ (SFS 1999:844)

Förslag till ny reglering: I en promemoria från Utbildningsdepartementet¹⁰ ges förslag till en ny reglering som innebär att man mer fokuserar på de *olika delarna* av insatser för obehöriga elever till gymnasieskolan som utvecklats under åren, men slopar det ”samlade parapy” som benämningen individuella program idag utgör.

Fig. 1 Andel elever av en årskull i gymnasieskolans åk 1984 – 1998, före och efter IV- verksamhetens införande.

¹⁰ Särskilda program och behörighet till yrkesprogram. Promemoria 2009-09-25, Utbildningsdepartementet.

5. Ökar antalet elever på individuella program?

Att antalet elever på individuella program ständigt ökar har emellanåt tagits som en in-täkt för hela ungdomsskolans misslyckande. Antalet IV-elever i årskurs 1 har efter hand stigit till att idag bli utgöra drygt 20 000 elever. Det är alltså ett faktum att andelen elever vid individuella program ökat i antal. Ställer man dessa elever i relation till den totala ålderskursens utveckling finner man emellertid dock att *andelen* elever som går på individuella program av en ålderskull inte ökar utan är konstant. Den utgör en närmast slående jämn andel av det totala elevantalet under den senaste tioårsperioden (tabell 1).

Tabell 1. Elever i gymnasieskolan åk 1, totalt och på individuella program

År	Antal på IV år 1	Gy totalt år 1	Andel på IV år 1
1993	11 794	103 844	11,4 %
1994	13 970	114 248	12,2 %
1995	15 165	119 432	12,7 %
1996	13 781	119 432	11,4 %
1997	13 406	117 265	11,4 %
1998	15 345	115 345	13,3 %
1999	16 128	116 712	14,7 %
2000	17 558	119 631	14,7 %
2001	18 385	124 627	14,8 %
2002	18 682	129 742	14,4 %
2003	19 040	131 949	14,4 %
2004	20 507	139 036	14,7 %
2005	20 509	142 984	14,3 %
2006	21 793	150 845	14,5 %
2007	22 864	153 162	14,9 %
2008	22 867	151 943	15,0 %

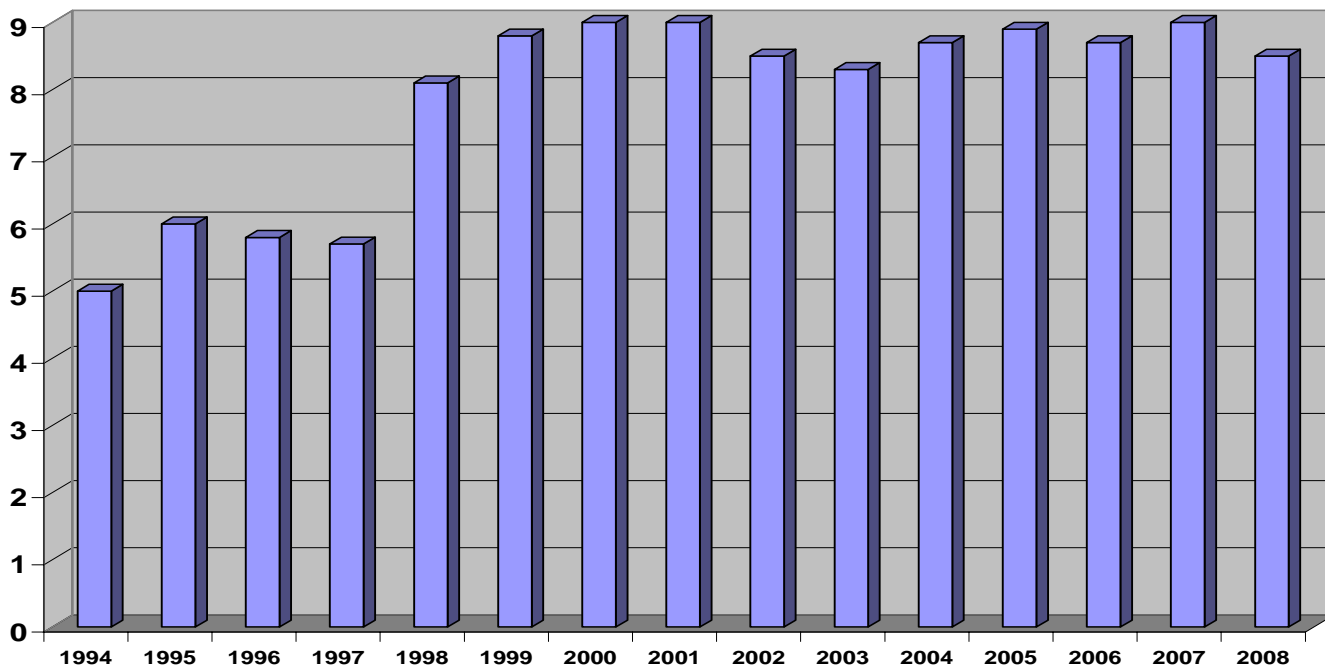
Källa: Skolverkets officiella statistik

Andelen IV-elever ökar vid två tillfällen i denna tidsserie. Mellan 1997 och 1998 sker en ökning med ett par procentenheter. Denna även andelsmässiga ökning av IV-elever som då sker, sammanhänger med att det vid den tidpunkten infördes tillträdeskrav på godkänt i engelska svenska/svenska 2 och matematik som behörighetskrav för tillträde till gymnasieskolan. Den andelsmässiga ökningen har varit några tiondels procentenheter även efter 2006. Det är dock ännu för tidigt och för lite att säga att detta är fråga om ett trendbrott eller om IV kommer att följa den kommande nedgången i det totala elev-

antalet. En andelsmässig ökning av IV kan också sammanhänga med en ökning av ny-
anlända till Sverige.

Även om man ser till andelen elever som övergår från grundskola till gymnasieskolans
IV-program blir bilden liktydig, en jämn andel. Det handlar om mellan åtta och nio pro-
cent av ålderskullen varje år under den senaste tioårsperioden (figur 2).

*Figur 2. Övergång från grundskola till individuella program i gymnasieskolan,
procent av ålderskullen.*

Källa: Skolverkets officiella statistik

6. Utveckling av målen på lokal nivå

Det finns en kategori elever som med nöd och näppe blivit behöriga för studier gymnasieskolan. I värsta fall kanske det bara har ett betygsvärde på 30 poäng med sig från grundskolan. För dessa uppstår svårigheter i att klara gymnasiestudierna, många lämnar därför skolan med ett samlat betygsdokument från ett individuellt program. Detta får dock inte schablonmässigt betraktas som ett misslyckande framhåller bl.a. **Sollentuna kommun**.

Gymnasieskolorna gör ofta stora ansträngningar för att stötta och uppmuntra eleven så långt det är möjligt. Trots detta når inte eleverna slutbetyg på nationellt program utan övergår i åtskilliga fall till individuella program. Eleverna har dock fått utifrån sina förutsättningar fått en bra utbildning och kan om de så vill fortsätta studierna inom vuxenutbildningen. Att eleverna trots brister i förutsättningarna ändå trivs med sina gymnasiestudier kan bl.a. förklaras av att man tillhör ett skolsystem som innebär ”utbildningslinjen” där man inte - som före de individuella programmens tid - upplever sig exkluderade.

Därför finns det anledning att både lokalt och nationellt föra en förnyad diskussion om vilka rimliga mål och syften med individuella program egentligen är för den enskilde individen.

I **Umeå kommun** finns följande lokala målsättningar

- Att eleverna utvecklas som individer.
- Att eleverna erbjuds utbildning utifrån sina förutsättningar och behov.
- Att eleverna får en ökad medvetenhet om sina resurser.
- Att eleverna stärks i sitt självförtroende.

För att ge verksamheten en korrekt bild räcker det således inte med att beskriva fullföljande efter tre/fyra år och avbrott. Det behövs en tydligare uppföljning mot de individuella studieplanerna som bl.a. visar på hur elevens betygspoäng utvecklas samt också beskriver hur elevernas utvecklas i andra hänseenden, t ex. vad gäller självförtroende, motivation och studieintresse, social kompetens o.s.v. Även om det finns ett primärt nationellt uppdrag, är innebörden i individuella program att man också behöver överväga olika höga "målrubbor" för varje elev. Därför blir det missvisande att bedöma om verksamheten vid individuellt program varit framgångsrik utifrån om eleverna uppnår behörighet för nationella program eller inte.

För den enskilde eleven blir i detta sammanhang den *individuella utvecklingsplanen* något av en nyckel.

7. Förberedelser och upplägg av ett individuellt program

För att arbetet med en elev vid ett individuellt program skall bli framgångsrikt behövs ett bra *överlämnande* från de tidigare studierna inom grundskolan. Här är det en nödvändighet att skapa vägar för att på ett smidigt sätt överföra information om insatser som underlag för eventuella utredningar och förhållanden vilka kan hjälpa de verksamma i gymnasieskolan att så snabbt som möjligt lägga upp och planera utformningen av ett individuellt program för eleven.

I **Malmö** har man t.ex. på Bellevuegymnasiet en modell där mottagande rektor träffar varje aktuell elev tillsammans med vårdnadshavare och avlämnande lärare under våren i åk.9 för att överföra information och påbörja arbetet med den individuella studieplanen. Eleven söker också aktivt - som alla andra elever - på nätet för att ytterligare markera sitt intresse av några av de alternativ som presenteras. Malmö ger också möjlighet till sommarskola och betald praktik under sommaren för att inte ”tappa” eleven.

Även i **Gislaved** sker ett omfattande förberedelsearbete under våren i årskurs 9. Här intervjuas samtliga elever som riskerar att inte bli behöriga av personal på IV. Detta förberedande arbete innebär att studieplanen inför skolstarten är klar och eleven kan starta första dagen på höstterminen med sina studier.

Ludvika och **Smedjebackens** kommuner utgör Västerbergslagens utbildningsförbund (VBU). För att vissa av eleverna skall fungera ute på en arbetsplats – eller i skolan - arbetar man mycket med vårdnadshavarna/föräldrarna. En negativ inställning till skolan och utbildning har inte sällan sin grund i att föräldrarna har dåliga erfarenheter. ”*Hos oss genomför vi hembesök hos alla nya elever för att ”bryta isen”*”. Vi arbetar mycket med *läroplanens mjukdelar* i form av värderingsfrågor och social kompetens. Detta har inte varit en uppgift som skolan lyckats särskilt väl med, det är ju ”*inget riktigt ämne.*” Huvudproblemet för merparten av eleverna – menar man - är **inte** att de saknar studiebegåvning, men många av dem har *tidigt*, av olika anledningar, *tappat motivationen* för studier. De ”*orkar inte*” arbeta mot ett mål som ligger alltför långt bort i en avlägsen framtid. De behöver få mer närliggande mål och kopplingar teori - praktik för att kunna bli motiverade.

Det kommunala ansvaret innebär ett tillhandahållande av sådan kompetens inom studie- och yrkesvägledning samt en i övrigt sammanhållande resurs på hemmaplan som tillgodoser elevens intresse, och en plats att återvända till.

IV eleverna är ju en mycket heterogen grupp och behovet att klassificera och gruppera visar sig ofta påtagligt.

Verksamheten behöver med hänsyn till eleverna erbjuda en mängd varianter. Betydande skillnader finns mellan kommunernas strategier och utbud.

8. Lokal utformning av verksamheten

I de undersökta kommunerna har i huvudsak tre olika sätt vuxit fram att lägga upp individuella program på:

1. En modell som bygger på den tidigare *ungdomscentermodellen*. Den innebär en inriktning på stor andel vägledningsinslag och alternativa utbildningar, sådana som inte utgör kurser i gymnasieskolan. Här ligger ofta verksamheten separat, inte i anslutning till någon annan gymnasieskolverksamhet. Den genomförs ofta av stor andel praktikinslag för eleverna.
2. En modell där man ligger *i - eller i nära anslutning till en gymnasieskola* men avskilt från de nationella och specialutformade programmen. Även här fokuseras på kompensatoriska studier i grundskolans behörighetsgivande ämnen. Ofta erbjuder man vägledning och praktikinslag inom och utom gymnasieskolan.
3. En modell som utgår från de *nationella programmens kurser och utbud*. Eleverna är till stor del integrerade med behöriga elever inom den befintliga gymnasieskolans ram. Ett antal programinriktade upplägg erbjuds ofta här. Det innebär att eleven förbereds för studier vid ett visst nationellt program.

Kommunerna genomför verksamheten på varierande sätt. Fortfarande kan omfattningen på den undervisningsstyrda delen variera betydligt, liksom tillgången till vägledningsresurser.

Någon kommun fokuserar på samtliga "ickebetyg" från grundskolan medan andra på enbart behörighetsämnen. En kommun ger heltidspraktik medan andra ger kanske två dagars praktik.

Svenska för invandrare (SFI) är för elever som inte har svenska som modersmål och är nyanlända till Sverige. Eleverna har väldigt olika skolbakgrund, därför krävs att studierna är individualiserade. Eleverna läser i huvudsak svenska men också matematik, bild och data. För att stärka språkutvecklingen och öka kunskapen om den svenska arbetsmarknaden har eleverna ofta arbetsplatsförläggning. Kurserna syftar till SFI betyg och fortsatta studier på IVIK.

Introduktionsutbildning för invandrare (IVIK) är förberedelsekurser i två nivåer för elever som inte har svenska som modersmål. Eleverna har väldigt olika skolbakgrund och studierna är individualiserade. Eleverna läser svenska, engelska, matematik, samhällskunskap, datorkunskap samt naturkunskap. Eleverna har också möjlighet att läsa gymnasiekurser med elever på nationella program. För att stärka språkutvecklingen och öka kunskapen om den svenska arbetsmarknaden har eleverna praktik. Studierna syftar till gymnasiebehörighet och studierna är på grundskolenivå.

9. Dokumentation

Den individuella utvecklingsplanen spelar en avgörande roll vid uppläggningsen av ett individuellt program. Alla kommuner som varit involverade betonar att just det nödvändiga i att eleven är delaktig i arbetet med planeringen av ett individuellt program. Detta sker i diskussioner kring utbildningsupplägg i kombination med vägledning och andra insatser.

Vägledningssamtalen samt känslan att bli sedd och att bli behandlad som en betydelsefull person är viktiga framgångsfaktorer. Då skapas förutsättningar för en positiv syn på de kommande gymnasiestudierna och en egen drivkraft hos den unge. Utvecklingsplanen, används för somliga elever även som en åtgärdsplan. Det innebär att den utgör ett grunddokument för samverkan med myndigheter, institutioner, vårdgivare eller liknande. Just samarbetet med de sociala myndigheterna lyfts fram av flera kommuner som en förutsättning för att nå lyckade resultat. Flera exempel finns på att socialtjänsten placerar personal på gymnasieskolorna. Ett antal kommuner efterlyser emellertid bättre kontakt med BUP, barn och ungdomspsykiatri.

Dokumentationen blir inte minst viktig som en grund för **uppföljning** för eleven.

Den blir även betydelsefull för elevens möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden i en del fall utan fullständigt slutbetyg och med mycket få avklarade gymnasiala kurser. Intyg och referenser från arbetsplatsförläggning och praktik – gärna i portfoliiform - underlättar för eleverna att söka lediga arbeten.

Gymnasieskolorna i **Umeå** kommun gör varje år i april en elevenkät med ett stort antal frågor till eleverna. Där stäms målsättningarna i kommunen av mot elevernas upplevelser av verksamheten sedan hon/han började på sitt individuella program:

- Jag har utvecklats som individ/person.
- Jag har erbjudits utbildning utifrån mina förutsättningar och behov.
- Jag har blivit mer medveten om mina egna resurser.
- Jag har stärkt mitt självförtroende.
- Jag är nöjd med hur jag har bemötts under det här läsåret.
- Jag känner mig väl förberedd att fortsätta till arbete eller till andra studier.

Dokumentation och upprättandet av den individuella studieplanen är ett område som fortfarande uppvisar stora skillnader mellan olika huvudmän. Många insatser görs för varje elev men långt ifrån alla finns med i intyg eller omdömen. Ofta begränsas dokumentationen till ett samlat betygsdokument med de eventuella kurser eleven klarat av. Här efterlyses på sina håll ett mera utvecklat portfoliosystem över alla steg eleven tagit under tiden på IV-programmet. De datoriserade elevregistersystemen medger idag mera av information och dokumentation om eleven än tidigare men är svåra att överföra och hantera vidare.

10. Kartläggning och matchning

Flera kommuner lägger stor vikt vid en kartläggning av elevernas sociala situation samt sociala nätverk som utgångspunkt för utbildningsplaneringen. ”Kontaktytor” mellan eleven, personalen på IV-programmet, och målsman/vårdnadshavare läggs upp där ett kontrakt skapas mellan parterna.

I **Värmdö** finns en modell, Värmdö matchning, som vänder sig till *individer i alla åldrar* som har en egen ambition och en motivation till att anta ett arbete. Modellen har även tillämpats på yngre IV-elever. Värmdö matchning underlättar för företag att rekrytera personal och gör det lättare för arbetslösa att komma in på arbetsmarknaden.

Här skraddarsys utbildning och man matchar arbetsökande till lediga arbeten. Den metod som används vid de skraddarsydda utbildningarna kallas APY, arbetsplatsförlagd yrkesutbildning. APY innebär att individen studerar yrkesinriktade kurser, hämtade ur gymnasieskolans kursutbud, på en arbetsplats. Många av dem som matchats till arbete har uppburit försörjningsstöd och detta har inneburit att kommunens kostnader för försörjningsstödet har minskats med ca 10 %.

Framgångsfaktorer i modellen är att se arbetsgivarna som kunder, personliga möten med individerna och arbetsgivarna, flexibla lösningar utifrån individernas och arbetsgivarnas behov, samverka med myndigheter, organisationer och näringslivet samt APY. Värmdö matchning har arbetat med 385 personer sedan starten och 153 av dessa har fått arbete. 35 personer har genomgått arbetsplatsförlagd yrkesutbildning och av dessa har 26 fått arbete.

”Second Chance School” i **Norrköping** visar goda resultat, att ca 75 % av eleverna når en anställning med hjälp av klara kontrakt och avtal mellan elev, målsman och arbetsgivare.

I sådan verksamhet, liksom inom IV i övrigt, har *mentorsrollen* fått en utökad betydelse. Mentorn som bärare och förmedlare av vuxenvärldens normer värderingar men också att bli sedd och kunna spegla och få svar på alla de frågor som en ungdom bär med sig. Mentorer på arbetsplatsen som i vardagen och när problem blir synliga kan hjälpa och handleda. Att på arbetsplatsen omsätta teorin till praktik med det verkliga arbetslivets omedelbara respons på utförandet av arbetsuppgifterna och att känna på och uppleva vuxenvärldens och arbetslivets sociala koder och arbetsglädje.

Mentorer inom IV-organisationen har blivit mycket vanligt bland de kommuner som besökts. Vissa kommuner använder vuxna med varierande yrkesfunktioner som mentorer medan andra begränsar sig till lärare. Oavsett modell spelar ett stort engagemang och intresse en avgörande roll för hur uppdraget utförs. Här behöver återigen framhållas hur viktig rekryteringen till personal till IV - programmet är. För de vuxna som arbetar med eleverna är faktorer som resultatintresse, ett genuint människointresse och drivkraft - att ”brinna” för uppgiften tydliga framgångsfaktorer.

11. Gymnasieutbildning för döva, hörselskadade och gravt språkstörda elever samt dövblinda

Örebro kommun bedriver sedan 1967 Riksgymnasiet för döva (RGD) på uppdrag av staten. 1984 tillkom Riksgymnasiet för hörselskadade (RGH). I riksgymnasierna ingår även utbildning för dövblinda och språkstörda. Det totala antalet elever läsåret 2007/08 är 436. Organisationen utgör landets största samlade kompetens inom området utbildning för elever med hörselhandikapp, behov av teckenspråk eller teckenstöd.

Av det totala antalet elever finns 206 elever i utbildning för hörselskadade varav 70 elever i utbildning för språkstörda. I utbildning för döva finns 230 elever varav 19 dövblinda. Av de elever som får sin utbildning på teckenspråk (döva/gravt hörselskadade) går ca 70 procent på ett individuellt program. Motsvarande uppgifter avseende de hörselskadade elever är ca 50 procent på individuellt program och för de gravt språkstörda i stort sett samtliga. Av de dövblinda får ca 75 procent av eleverna sin utbildning på individuellt program. Allt fler elever som söker sig till RGD/RGH har också olika tilläggs-handikapp. Undervisningen organiseras i små undervisningsgrupper.

12. Gymnasieutbildning för gravt rörelsehindrade elever

Utbildning som är speciellt anpassad för svårt rörelsehindrade elever (Rh-anpassad utbildning) finns idag i **Umeå, Stockholm, Göteborg** och **Kristianstad**.

I **Umeå** läser nästan alla elever tillsammans med andra elever på olika program. De flesta klarar idag att i den Rh-anpassade utbildning att nå fram en fullständig gymnasieutbildning. Det preparandår som diskuteras i gymnasieutredningen betänkande 2008¹¹ ses inte som något alternativ för denna elevgrupp. Kravet på 8 alternativt 12 godkända betyg från grundskolan ses som oöverstigit även med preparandår. Vad det individuella alternativet innebär framgår inte av utredningen.

I **Stockholm** finns flertalet av eleverna på individuella program. För denna elevgrupp skulle det nu föreslagna individuella alternativet vara det enda som skulle stå till buds.

I **Göteborg** erbjuds utbildning i liten undervisningsgrupp inom medieprogrammet, estetiska programmet och samhällsprogrammet. Cirka 40 procent av eleverna här går på individuella program merparten i mindre grupper.

I **Kristianstad** är nästan hälften av eleverna integrerade i undervisning med övriga elever på nationella program. En fjärdedel läser Rg/Rh:s eget Medieprogram och en fjärdedel läser helt eller delvis på individuella program.

¹¹ SOU 2008:27. Framtidsvägen. Betänkande av gymnasieutredningen.

13. Samverkan med det omgivande samhället

En av nyckelfaktorerna för framgång är skolans nära samarbete kring eleven med omvärlden. Ett nära samarbete med det lokala näringslivet, andra kommunala förvaltningar samt "det civila samhället" t.ex. frivillighetsorganisationer har visat sig vara framgångsrika arbetssätt.

Här visar flera kommuner på modeller av varierande slag att utnyttja samarbetet som en plattform för bra praktikplatser men också APU med betygsatta moment eller hela gymnasiekurser. Ett bra samarbetsklimat med företagare/organisationer men framförallt kontakter med enskilda företagare/anställda som med eget engagemang i ungdomsfrågor frambringa en oersättlig kompetens till IV-elevernas behov av vuxna förebilder. Flera ensamföretagare småföretagare visar ibland en egen erfarenhet över att känna igen sig hos IV-elevens tankar och funderingar.

I **Uppsala** har Uven-gymnasiet/Villa Lugnet byggt upp ett väl fungerande nätverk med det omgivande samhället. Inte så sällan är sådana kontakter personrelaterade. Att bygga fler alternativa vägar till målet bl. a. genom arbetslivet bedöms som viktigt för få alla med på tåget.

Västerbergslagens utbildningsförbund, (VBU) ser lärande i arbetslivet som en möjlig brobyggare. För att ett sådant lärande utanför skolans väggar ska fungera behöver eleverna förberedas på skolan så att man där arbetar med att öka ungdomarnas självförtroende och självkänsla och hjälpa dem att bygga upp en social kompetens. Att utveckla dessa sidor kanske inte ligger i den traditionella skolans huvudfåra men det är färdigheter och förmågor som blir allt mer nödvändiga om man skall kunna komma ut i arbetslivet.

VBU anser inte att man behöver mer formaliserad samverkan, den "värker" redan som det är varför man inte eftersträvar fler möten och mer byråkrati. Det är verkligt samarbete i vardagen som behövs kring och med våra elever. Samt att lärare som arbetar med dessa ungdomar fortbildas inom specialpedagogik, motiverande samtal och beteendeterapeutiska tekniker

En framkomlig väg är att i samarbete med enskilda företag utbilda elever i olika kurser/ämnen utifrån det perspektiv på anställningsbarhet som anges från företaget. Företaget talar om för skolan vilken grundutbildning som vi skall ge eleverna för att de skall få möjlighet att komma ut i arbetslivet. Här gäller det givetvis att följa upp möjligheter till framtida rörlighet vid förändringar i företagets verksamhet och vid neddragningar och avvecklingar.

Ett annat upplägg som man framhåller är att varva lärande i skolan och lärande i arbetslivet. Skolan behöver kunna validera kunskaper förvärvade i arbetslivet. Inom varje yrkesområde behöver man ett valideringsinstrument som visar hur skolan kan "översätta" kunskap i arbetslivet till formell kunskap.

Ytterligare en möjlighet är att dela in ämnen, kurser i delmoment/delmål som dokumenteras och ger elever möjlighet att gå in och ut ur utbildningssystemet utifrån motivation.

VBU har provat det ovanstående med goda resultat. Vi har verkstadstekniskt centrum, hos oss som framförallt har riktat sig mot vuxna som saknar utbildning, men där vi också utbildat ungdomar, framhåller man. I detta koncept så är det företagen som beställer ämnen/kurser. När grunden är klar får eleven en praktikplats ute på företag. Om det fungerar väl kan platsen övergå i en anställning. Samma modell borde vara tillämpbar inom äldreomsorgen, barnomsorgen och inom kommunernas tekniska sida.

För elever som saknar självförtroende och delar av den sociala kompetensen kan en liknande modell med ännu mer stöd från skolan i en särskild "produktionsskola" skapas.

14. Samverkan med vuxenutbildningen och folkbildningen

Några av de besökta kommunerna bl.a. **Högsby** och **Gislaved** har en nära samverkan med *vuxenutbildningen* där eleverna har möjlighet att både studera och se sambandet med studierna tillsammans med vuxna. Vuxna förebilder behövs som motivation för många elever och att se ett "lifelong learning" - perspektiv på sina studier. I intervjuerna framkommer att blandningen vuxna - ungdomar har fungerat mycket bra. Flera av de intervjuade företrädarna skulle önska sig ett mera flexibelt utbildningssystem som till exempel inte fokuserade sig på 20-årsgränsen som absolut utan såg att utbildningsinsatserna låg mellan 16 - 24 år. Några kommuner undervisar eleverna i livskunskap eller i samhällets och arbetslivets normer. Någon kommun menar att detta är en förutsättning för att praktikvistelsen eller APU:n kan fungera utan att konflikter och diskussioner uppkommer vid praktikplaceringar samt att undvika att förlora framtida praktikplatser.

Folkhögskolorna har möjlighet att anta elever som ännu inte fyllt 18 år till sina allmänna kurser om studierna utgör ett individuellt program i gymnasieskolan. Förutsättningen är att resp. kommun medger att eleven får ha sin undervisning förlagd till folkhögskola. Som tidigare framhållits, i avsnitt 4, är det rättsliga läget ännu oklart. Trots detta tycks samarbetet fungera i praktiken.

Många folkhögskolor har potentialen att utgöra en viktig resurs just för den kategori elever som inte kommer till sin rätt i den "vanliga" skolan. Det finns flera exempel på bra samarbete och samverkan mellan kommuner och folkhögskolor.

15. Hemkommunens ansvar vid utbildnings-samverkan

Riksdagen beslutade den 10 maj 2006 att de fristående skolor som av Skolverket förklarats berättigade till bidrag från elevernas hemkommuner från och med den 1 juli 2006 skall ha rätt att anordna utbildning på individuella program. Som en förutsättning skall gälla att skolan och elevernas hemkommuner har kommit överens om ersättningen till den fristående skolan.¹²

Vid samverkan med olika externa aktörer blir det särskilt viktigt att klargöra vad som ingår i hemkommunens ansvar och vad som åligger en extern aktör, i fråga om upprättande av utvecklingsplan, vägledning, diagnos- och utredningsarbete, kontakt med sociala myndigheter etc.

En allt större andel elever i målgruppen synes - efter vad som framgår av det följande - ha mer långtgående inlärningsproblem. Andra är i behov av ytterligare utredning eller erfordrar samverkan med socialtjänsten alternativt andra samhällsorgan. Den utvecklingen gör att olika ansvarsfrågor i ökande omfattning aktualiseras.

Den 1 juli 2005 trädde en ny bestämmelse i skollagen i kraft som innebär att kommunernas uppföljningsansvar för ungdomar under 20 år förtydligades i skollagens 1 kap 18 §.

I denna bestämmelse anges att en hemkommun löpande skall hålla sig informerad om sysselsättningen för de ungdomar under 20 år som avslutat grundskolan men som inte fullföljt gymnasieskolan och inte bedriver studier där. Denna lagstiftning ger skäl att understryka vikten av att hemkommunen har ett ansvar även om eleven väljer att studera hos annan utbildningsaktör.¹³

¹² Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:UbU 13

¹³ SKL Cirkulär 2005:63

16. Avbrott från nationella program

Ytterst få elever som avbrutit ett nationellt program och som hänvisas till ett individuellt program lyckas ta sig tillbaka till ett nationellt program. Här ser man i kommunerna att förberedelsetiden inom IV innan eleven blir antagen till det nationella eller specialutformade programmet är viktig och att eleven blir förberedd både på studieformen inom gymnasieskolan liksom att man tillägnats ett perspektiv på eget lärande och att fått utveckla förmåga till studieteknik.

Kritik har kommit från de nationella programmens lärare att eleverna inte är vana vid att arbeta i större grupp och saknar vana med långa skoldagar. Det är en av anledningarna varför eleverna har svårt att hänga med där avbrott blir följd. Andra faktorer som kan påverka är problem att komma in på de utbildningar som man verkligen är motiverad till. Ett antal elever anger att de ofta blivit intagna på ett lägre valalternativ med låg motivation till följd.

En klar utvecklingslinje inom IV-programmet är som i **Luleå** kommun att elever som avbrutit sina nationella program blir kvar på programmet och att det fortsatta arbetet med IV-planeringen med eleven utgår från det nationella programmet med dess personal som ansvariga. Detta har också minskat avbrotten.

Elever i **Malmö** framhåller vikten av att läraren förklarar på olika sätt så att man förstår, att man inte blandar oroliga elever ("stökiga elever") och andra elever som behöver extra stöd i samma grupp, att läxhjälp skall ges oftare i veckorna och inte regelmässigt i slutet av dagen, att skolan är noga med att följa upp frånvaro, blanda roliga och mindre roliga ämnen, börja med något kul på morgonen. Inte för många lärare utan lärare som har en överblick, lärare som ser hur man mår och lärare som finns i anslutning till eleverna, även på raster.

Med de förslag som nu behandlas på nationell nivå kommer inte behöriga elever som av olika skäl avbrutit sina studier eller i övrigt tappat fotfästet, de osäkra eller de som önskar byta utbildningsinriktning beredas plats inom ramen för särskilda program. Samtidigt försvinner ju möjligheten till specialutformade program som ett redskap.

En elev kan befrias från undervisning i en eller flera kurser om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter – **reducerat program**. Hittills har sådan en reducering varit begränsad till högst tio procent av antalet gymnasiepoäng.¹⁴ I gymnasiepropositionen anges att möjligheterna att ge eleverna reducerat program ökar och inte längre begränsas till tio procent, men att möjligheten skall tillämpas restriktivt.¹⁵

¹⁴ Gymnasieförordningen 5 kap, 23 §

¹⁵ Prop. 2008/09:199, avsnitt 12.2.

Fler instrument än reducerat program kommer att behöva stå till buds för denna kategori elever, eftersom det i praktiken kan innebära en urholkning av kompetenskrav i ett mer tidsrelaterat system i stället för satsningar på att nå målen.

Även om det finns ambitioner att eleverna skall stanna på ett nationellt program kommer detta inte alltid att visa sig möjligt. Det kan i vissa fall vara förödande både för eleven själv och kanske för övriga i gruppen att en elev mer eller mindre hålls kvar mot sin vilja.

Frågan om behöriga elever som befinner sig utanför de nationella programmen – och därmed gymnasieskolan - efter av ett avskaffande av individuella programmen i sin nuvarande form är något som kommer att behöva diskuteras mer omfattande och ingående inför GY11, men som inte behandlas i närmare i denna rapport.

17. Internationella perspektiv

Hur kan man då se på IV-programmet utifrån ett internationellt perspektiv?

Helt klart är att det går en klar skiljelinje mellan de nordiska ländernas inriktning på ”utbildningslinjen” utifrån en gymnasieskola för alla. Det kan ställas mot det mer syd-europeiska synsättet som utgår från ett mera socialt perspektiv på eleven kompletterat med utbildning. Det finns dock i Sverige exempel på att båda dessa perspektiv finns förenade t.ex. **Falun**.

Ofta är utbildningsinsatserna riktat mot vissa branscher och ungdomsgrupper. I många länder ser man ungdomar i åldern 16-24 år och utbildningsinsatserna för dessa i ett sammanhang. Här kan nämnas att bl.a. England och Skottland antagit ett integrerat förhållningssätt där sociala myndigheter samverkar med vuxenutbildningen för att därigenom nå bättre utbildningsresultat. Andra länder arbetar mera mot olika branscher och riktade insatser för att nå anställningsbarhet för ungdomarna.

Vilket är då det mest lämpliga? Vad är fördelen med det nordiska respektive sydeuropeiska synsättet? Vi kan dock se att sydeuropeiska länder är intresserade av Sveriges modell med gymnasieskolans som plattform samtidigt som medan Sverige närmar sig mer mot större tonvikt på att utveckla sociala kompetenser i sina upplägg vilka då mer handlar om både utbildning och personlig utveckling.

Ett närmande mellan våra olika länders utbildningssystem har mycket att ge i form av fortbildning och tips på pedagogiska upplägg. Flera europeiska pedagogiska nätverk har de senaste åren vuxit fram som t.ex. *Compass assessment* program med **Malmö** kommun samt ”E2C” - ”*Second chance schools*” i **Norrköpings** och **Linköpings** kommuner. Detta bidrar till att forma och utveckla en ny gemensam europeisk plattform när det gäller pedagogik och synsätt för elever i denna målgrupp.

18. Skolverkets redovisning av verksamhet med individuella program år 2002.

Den 3 december 2002 överlämnade Skolverket en redovisning av ett regeringsuppdrag från regleringsbrevet för år 2000.¹⁶ Skolverkets uppdrag var att stödja och stimulera utvecklingen av programinriktat individuellt program – PRIV, samt ta fram modeller för hur PRIV kan organiseras. *Egentligen handlade redovisningen om Individuella program i allmänhet, inte bara programinriktade individuella program, PRIV, som då var ”på modet”.*

17 skolor deltog i Skolverkets projekt för utveckling av dessa modeller. Varje skola beskrev sin IV- verksamhet utifrån kriterierna *antagning/rekrytering, övergången till gymnasieskolan, organisation, innehåll och arbetssätt* samt *tillgång till resurser*. Utifrån skolornas tolkningar utformade Skolverket tre modeller A, B och C. Varje modell motsvarar en viss elevgrupps utbildningsbehov och förutsättningar och ställer olika krav på resursernas former och omfattning. Gränserna mellan modellerna kan vara flytande.

A-modellen Integrering på ett nationellt program	B-modellen ”Preparandår”		C-modellen ”PRIV-utbildningar”	
	1 - 2 -åriga		3 - 4 -åriga	
	Mot ett specifikt program	Mot ett bredare innehåll	Nationella kurser från ett specifikt program	Nationella kurser från flera program

A-modellen, den integrerade modellen riktar sig mot elever som nästan är klara med sin behörighet och som ofta har hög meritpoäng. Eleven läser upp sin behörighet i en liten grupp på IV och följer i övrigt utbildningen på det nationella programmet. När behörighet uppnåtts kan eleven fortsätta läsa A- kursen i det aktuella ämnet på IV för en lugnare studietakt. De vanligaste programmen i modell A är Barn- och Fritidsprogrammet och Fordonsprogrammet. Ett fåtal kommuner erbjuder eleverna att söka särskilda PRIV-platser på vissa program. Flertalet elever tilldelas ”överblivna” platser på något program. Kraven på meritpoäng ligger ofta mellan 120-160 poäng, vilket medför att PRIV-eleven inte sällan har högre meritpoäng än flera av klasskamraterna. Många skolor kräver att eleven skall vara godkänd i svenska för att ha en rimlig chans att tillgodogöra sig den teoretiska delen av utbildningen.

¹⁶ Programinriktat individuellt program – 17 skolors sätt att organisera PRIV. Regeringens uppdrag U1999/4469S.

B-modellen vänder sig till elever som behöver mer tid och stöd för att bli behöriga och för att klara studierna på det nationella programmet. Modellen erbjuds endast på yrkesförberedande program. Målet är att eleven ska gå över till ett nationellt program. Modellen innebär 1-2 preparandår och därefter 2-3 år på det nationella programmet. Ofta saknar eleven godkänt betyg i mer än ett behörighetsgivande ämne, eleven har i regel även låg meritpoäng. Gruppen som har högst 16 elever, hålls ihop i såväl kärn- som karaktärsämnena. Eleverna läser alla behörighetsgivande ämnen för att hålla kunskaperna vid liv under året. Kraven för antagning är inte lika höga som för modell A. Intresseval och inställning till studier är det viktigaste kriteriet och det som intervjun handlar om. Eleven måste vara motiverad eller *lämplig* för studierna och har sedan möjlighet att i den lilla gruppen få det stöd som behövs. En del elever i modell B har möjlighet att göra APU inom en nationell kurs.

Modell C vänder sig till elever som behöver mycket tid och stöd för att genomföra en gymnasial utbildning. Behovet av stöd i olika former är stort och eleverna har mycket varierande förkunskaper. Målet för C-modellen är inte i första hand att eleven ska gå över till ett nationellt program. Modellen ska istället erbjuda en längre yrkesutbildning som ökar elevens möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. En del skolor organiserar modell C som en 3-4-årig sammanhållen yrkesutbildning, på andra som en fortsättning på preparandåret (modell B) i år 2-4.

C-modellen har antingen ett reducerat innehåll från ett av yrkesprogrammen eller ett bredare innehåll som är utformat på skolan. Antagningen görs uteslutande med hjälp av intervjuer. Eleven ska visa intresse och ha en inställning att man måste gå i skolan. Kärnämnesintegration används i hög utsträckning (eleverna räknar ut materialåtgång, översätter manualer, övar muntlig framställning inom yrkeskursen etc.).

19. Läget idag jämfört med vid Skolverkets rapport 2002

I det följande har vi sökt stämma av utvecklingen som den ser ut 2010 utifrån de studerade kommunerna i jämförelse med hur det var för snart tio år sedan utifrån de nu genomförda besöken. (Rapporten 2002 var mycket inriktad på just PRIV-verksamhet). Följande kan särskilt noteras.

- En målsättning att uppnå 2500 poäng för IV-elever är vällovlig, men få uppnår denna nivå.
- Flera kommuner än 2002 låter erbjudanden om IV vara sökbara, vissa av kommunerna vid den *ordinarie ansökningstiden* till gymnasieskolan i februari, andra i samband med *omvalsperioden* under våren.
- Övergångsdiskussioner och överlämnande från grundskolan till gymnasieskolan framhålls i allt högre grad som mycket viktig. Många olika modeller har utvecklats.
- Flera kommuner kompletterar ansökningsförfarandet till PRIV med intervjuer.
- En klar trend är att antagningsbeskeden till PRIV- utbildningar lämnas i samband med övrig gymnasieintagning.
- Skolorna genomför i större grad valideringar av kurser och rena APU-praktik tillfällen som ett led i utbildningen.

När det gäller de olika grupperna redovisade i avsnitt 3, noteras:

- **Väntare** (målmedvetna elever som inte kommit in på sökt utbildning),
- **Obehöriga från årskurs 9**, med goda förutsättningar att klara nationellt program,
- **Avhoppare**, dvs. behöriga elever från nationellt program

Dessa grupper har antalet inte varierat speciellt mycket under en 10-årsperiod.

Här är det oftast organisation av **gymnasieskolans nationella program** som avgör hur många elever tas in eller faller ut!

- **Nyanlända** – elever som kommit till Sverige med varierande utbildning

Denna grupp har också haft en relativ jämn utveckling fram till 2007 då en klar ökning har inträffat och skapat nya utmaningar för skolan.

- **Elever med behov av långsam inlärningstakt** (skolsvårigheter.)
- **Elever med diagnoser - psykosociala problembilder**

Dessa båda elevkategorier har ökat mest och också har inneburit den största förändringen i IV:s verksamhet. Här har det ”rena” utbildningsuppdraget ersatts med ett mera ”behandlande och utredande” uppdrag. Detta har inneburit skolan har utvecklat samverkan med BUP, vuxenpsykiatri, socialtjänsten. En del av eleverna i gruppen behöver utredas för att få hjälp med ev. dyslexi, dyskalkyli eller andra inlärningssvårigheter. Detta har gjort att skolan har utvecklat sina pedagogiska och psykologiska utredningsmöjligheter.

När det gäller eleverna i gruppen med diagnoser-psykosociala problembilder arbetar skolan regelbundet med åtgärdsprogram som kräver stora insatser av kurator, specialpedagog, skolsköterska. Detta innebär att det också krävs nya organisations- och samverkansformer inom skolan för att på bästa sätt utnyttja de kunskaper som finns i behandlingsarbete och motivationsarbete. Pedagogens roll blir här coachande och som mentor för elevens utveckling. Ett intensifierat arbete med hemmet är också nödvändigt för att uppnå en gemensam målbild som kan skapa framgång.

Vi kan se att målgruppen blivit större och mer omfattande. Den omfattar elever med funktionshinder och elever som ligger i gränslandet för att gå i särskolan, även elever inom kriminalvården.

- En ”ny” kategori elever är **hemmasittarna**, där målet inledningsvis är att få eleven att våga/vilja komma till skolan genom att man startar ett påverkansarbete.

Här kan det inte sällan handla om verksamhet med enskild undervisning på andra ställen än i skolan, exempelvis på en praktikplats, bibliotek, café eller i hemmet.

20. Skolverkets kartläggning 2007

Rapporten 2007¹⁷ var inriktad på att följa upp regleringen om att IV eleverna då fick rätt till heltidsverksamhet och den resursförstärkning Sveriges Kommuner och Landsting till följd av detta hade förhandlat fram.

Den resursförstärkning som baserades på en beräkning på de elever som lämnar grundskolan och saknar godkänt i fler behörighetsgivande ämnen, innebärande en uppräkningsnivå från det gamla uppföljningsansvarets nivå till vad en elev på ett studieförberedande program kostar.

Studien visar hur kommunerna det första året efter lagens ikraftträdande anpassat sina upplägg. De flesta kommunerna har utökat och utvecklat verksamheterna inom individuella program. De 450 miljoner kronor som därvid årligen tillförs kommunerna i det generella stadsbidraget har av kommunerna till övervägande del använts till resursförstärkning på undervisningssidan men också till ytterligare sociala insatser inom de individuella programmen.

Tabell 2. Hur den statliga kostnadskompensationen för IV använts i kommunerna.

	Antal anordnare	Andel av anordnare	Andel av eleverna som berörs
Mer individuellt stöd till elever i behov av detta	124	66 %	72 %
Mer lärarledd undervisning	152	80 %	71 %
Fler heltidsstudier	101	53 %	53 %
Ökad vägledning	70	37 %	48 %
Fler PRIV-platser	56	30 %	47 %
Bättre läromedel	52	28 %	41 %
Mindre undervisningsgrupper	71	38 %	40 %
Fler handledare	70	37 %	38 %

Källa: Skolverkets rapport, se fotnot.

¹⁷ Skolverket, redovisning av regeringsuppdrag 2007-05-03, dnr 2006:3130.

21. Konstaterade brister med den nationella regleringen

Som ett av problemen med IV-verksamheten nämner Skolverket i sin rapport 2002 att kommunerna/skolorna lägger olika vikt vid delar av skollagens, gymnasieförordningens och förarbetenas skrivningar. Det visar sig finnas skillnader mellan skollagens mer enstämiga uttryck för att ett individuellt program skall leda till studier på nationellt (och specialutformat) program, medan det i förarbetena (prop. 1990/91:85), som ovan visats, anlades ett betydligt bredare och mer mångfacetterat perspektiv hur de elever som här kommer i fråga skulle kunna stödjas och utvecklas.

Den senaste Gymnasieutredningen (Framtidsvägen, SOU 2008:27) har som tidigare framgått dragit liknande slutsatser och uttalat att syftet med dagens individuella program - som de kommer till uttryck i skollagen – är allt för snävt i förhållande till ett uppdrag med stor komplexitet.

22. Fortsatt utveckling

Regionalt utvecklingscentrum (RUC) vid Umeå Universitet genomförde på uppdrag av och i samverkan med dåvarande Myndigheten för skolutveckling en processledarutbildning för de personer som skulle leda nätverken. Utbildningen var en 2-årig akademisk distansutbildning om 15 högskolepoäng ”Processledarskap i gymnasieskolan” med föreläsningar, examinationer, bildande av regionala nätverk samt genomförande av ett eget lokalt utvecklingsarbete förankrat i den egna praktiken och den egna verksamheten.

Totalt deltog 34 personer från 17 kommuner och ett gymnasieförbund. Kommunerna återfanns från Piteå i norr till Ystad i söder. Utbildningen startade i oktober 2006 och avslutades under våren 2008. Respektive skola har också fungerat som Idéskola för kvalitetsutveckling på IV.

Processledarna har under utbildningens gång bedrivit lokalt utvecklingsarbete samt startat och drivit nätverk i de regioner som angetts av Myndigheten för Skolutveckling. De regionala nätverken har arbetat utifrån systemrelaterade kvalitetskriterier gällande styrdokument, struktur och organisation samt utifrån processrelaterade kvalitetskriterier – att verka för alla elevers utveckling och lärande på lokal nivå.

Idag finns sammanlagt 11 nätverk igång med ca 20 skolor i varje nätverk. Myndigheten för skolutveckling gjorde en ytterligare satsning genom att bidra till två extra nätverks-träffar under våren 2008. Utöver detta har deltagarna själva genomfört nätverksträffar hösten 2008 i Ystad och våren 2009 i Nyköping.

De sammankomster som skett nationellt för samtliga processledare har fungerat som forum för inspiration och idéutbyten för skolutveckling, aktuell forskning och samverkan. Dessa träffar har haft avgörande betydelse såväl för nätverkens utformning och kvalitet som för utvecklingsarbeten på lokal nivå. Processledarutbildningen gav inte bara en kompetenshöjning och en kompetens att förmåga att driva regionala nätverk; här utkristalliserades också motiven för fortsatta nationella träffar i ett nationellt nätverk, i syfte att stödja de regionala nätverken.

Syftet med en fortsatt satsning i nätverksform för processledare är att:

- tillvarata processledargruppens kompetens som samtalspart/referensgrupp inför en stundande omstrukturering av gymnasieskolan för den aktuella elevgruppen
- ge fortsatta förutsättningar för nationell och regional kunskapsutveckling och idéutbyte
- verka för likvärdighet över landet
- öka kvaliteten på den utbildningsform som idag benämns IV och PRIV
- upprätthålla kompetens och kontinuitet i ett påbörjat förändringsarbete
- sprida information och ge återkoppling i lokala nätverk
- upprätthålla kontakt med Skolverket och universitet/högskola.

Utvecklingsarbetet i de regionala nätverken för individuella program fortgår kontinuerligt, men utbildningsdelen för processledarna är avslutad. Det innebär att det nu finns ett behov av fortsatta nationella återsamlingsträffar för processledargruppen för arbete med fortsatt idéutveckling, stöd och handledning för processledarna. De regionala nätverken fungerar som kompetensutveckling för deltagande pedagoger och skolledare, verksamma inom det Individuella programmet inom ett mindre geografiskt område.

De befintliga nätverken kan få en viktig roll i samband med implementering och utveckling av de förändringar som aviserats avseende obehöriga elever i gymnasieskolan. Såväl de regionala nätverken som den nationella processledargruppens nätverk kan bidra till en fortsatt kvalitetsutveckling med avseende på aktuell målgrupp.

23. Avslutning

En generell utveckling av ungdomsskolan, dvs. grundskola och gymnasieskola, mot en mer flexibel och inlärningsrelaterad verksamhet, kommer sannolikt att hamna allt högre på dagordningen i det europeiska samarbetet, därmed också i Sverige.¹⁸

Ett aktuellt exempel här hemma är regeringens beslut angående utredningen om flexibel skolstart.¹⁹ Om denna utredning kommer att behandla hela skolans arbetssätt mot ett mer individualiserat upplägg, där alla skall nå målen, kommer goda erfarenheter kan hämtas från det arbete som skett inom individuella program, inte minst hur lärare och övrig skolpersonal arbetar med varierande målgrupper.

Hur kan vi i läroplanens anda bäst utveckla den målgrupp som består av obehöriga elever? Det framhålls att framgång inte enbart kan mätas i uppnådd gymnasiebehörighet eller behörighet till nationella program. Det finns olika utvecklingssteg som behöver tydliggöras för en så pass komplex och mångskiftande verksamhet med stor variationsvidd för ungdomars utveckling så att den inte bara relateras till det enstämmiga syfte som det kommit att avges i skollagen sedan början av 2000-talet.

Här kan något ur den ursprungliga propositionen tillsammans med utvecklade lokala mål tjäna som vägledning. En ambition med rapporten är att ge näring för hur en sådan författning med inriktningsmål och uttryck för elevernas rättigheter kan utformas.

IV-verksamheten har bedrivits under skiftande organisatoriska betingelser. De har förekommit att det först utövats i en relativt samlad verksamhet i kommunen för att senare gå mot decentraliserad organisation ute på ett antal befintliga skolenheter eller stadsdelar.

Verksamhet har under årens lopp utvecklats från att utgöra en relativt undanskymd och sidoordnad verksamhet till att ofta vara en integrerad del av kommunernas gymnasieutbildning i bästa fall i gymnasieskolans kärna. Därtill är förväntningarna på elevernas prestationer idag högre än tidigare. De organisatoriska förutsättningarna och lösningarna skiljer sig åt.

Arbetet med IV präglas ofta av medarbetare som arbetar med entusiasm och hängivenhet vilka känner att deras insats är betydelsefull för eleverna. Eleverna, i sin tur, vittnar om att man i de flesta fall trivs här.

Att vidmakthålla och bygga ut kontakter mellan olika kommuner och arbeta med exempelvis regionala nätverk är en viktig en angelägenhet. Syftet med nätverken var att bidra till ny kompetens och sprida kunskap om framgångsrika arbetssätt samt att främja likvärdighet. Nätverk mellan huvudmän i olika länder kommer också att få stor betydelse för den fortsatta utvecklingen.

¹⁸ KOM (2008) 865 En uppdaterad strategisk ram för europeiskt samarbete om utbildning.

¹⁹ Dir 2009:98. Flexibel skolstart i grundskolan

Bilaga

Hearing om individuella program 2007-10-31, deltagarförteckning.

*Lars Blomgren, Norrköping
Christian Brattström, Ludvika
Stefan Eriksson, Borås
Åsa Fhyr, Lidköping
Lennart Frändén, Lidköping
Hasse Garheden, Järfälla
Kenneth Johansson, Högsby
Mats Johnsson, Ludvika
Anneli Kainu, Falun
Anna Larsson, Ludvika
Joakim Lindqvist, Värmdö
Christina Thomsen, Halmstad
Helen Tronje, Värmdö
Kristina Wahlberg, Luleå
Anders Wedin, Luleå
Ninja Wängde, Tjörn*

Oscar Öquist (Redovisning, djupstudie av utbildningsavhopp)

Sveriges Kommuner och Landsting:

*Mats Söderberg
Vivi Jacobsson-Libietis
Åsa Lindbom
Mats Svedin*

Individuella program i gymnasieskolan

Slasktratt eller framgångssaga?

Förbundets skrifter beställs på www.skl.se/publikationer
eller på tfn 020-31 32 30, fax 020-31 32 40.